DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2026.35.12
УДК 378.637.016

Паньків Людмила Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інструментального виконавства,
оркестрового диригування та педагогіки мистецтва,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
http://orcid.org/0009-0009-7468-3979
l.i.pankiv@npu.edu.ua

ФЕСТИВАЛЬНО-КОНКУРСНИЙ РУХ У КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРІ: ГЕНЕЗА ТА СУЧАСНІСТЬ

У статті висвітлюється сутність фестивально-конкурсного руху як культурного феномену та явища мистецької освіти. Розглянуто етапи становлення та розвитку мистецьких конкурсів та фестивалів від давніх ритуальних свят та вуличних змагань – до масштабних соціокультурних подій.

Виділені проблеми та суперечності у цій важливій складовій культурно-мистецького простору. Звертається увага на те, що фестивально-конкурсний рух іноді насичуватися заходами, продиктованими переважно комерційними інтересами організаторів, безпідставним прагненням багатьох викладачів забезпечити свій рейтинг накопиченням дипломів учнів – дипломантів конкурсів, створенням атмосфери жорсткої конкурентності учасників, що може нівелювати бажання учнів займатись мистецтвом. Зазначено, що синтетичний формат «конкурс-фестиваль» сьогодні є оптимальним і найпоширенішим у культурно-мистецькому просторі України, оскільки передбачає включення конкурсної програми змагань до широкомасштабного культурного дійства із святковими перформансами, авторськими та тематичними виставками, майстер-класами, рекреаційними зонами тощо. Розглянуті функціональні ознаки фестивально-конкурсного руху в сучасному культурно-мистецькому просторі. Доведено важливість реалізації виховної, пізнавальної, презентаційної, ідентифікаційної, культуротворчої, комунікативної, мобілізаційної, рекреаційної і релаксаційної функцій. Сьогодні фестивально-конкурсний рух постає важливою складовою культурно-мистецького простору. Це комплексне соціокультурне явище, що поєднує оглядові конкурсні змагання та святкові мистецькі заходи, головною метою яких є популяризація культури, творчості, обмін досвідом, культурна комунікація.

Ключові слова: *мистецька освіта, культурно-мистецький простір, євроінтеграція, конкурс, фестиваль, виконавська діяльність, мистецькі традиції, інновації.*

Вступ. Сучасна мистецька освіта перебуває у безперервному розвитку, постійно збагачується новими формами і методами педагогічної роботи, вимагає від викладачів постійного пошуку ефективних шляхів художнього розвитку учнів. Одним із напрямків мистецької роботи сьогодення є проведення фестивалів та конкурсів, що об’єднують різні заходи для демонстрації творчих досягнень молоді, виявлення та підтримки талантів, для обміну культурно-мистецьким досвідом.

Незважаючи на складні обставини воєнного часу, сьогодні в Україні помітно активізувався фестивально-конкурсний рух, свідченням чого є численні мистецькі змагання та святкові заходи регіонального, всеукраїнського, міжнародного рівнів. Конкурси та фестивалі різноманітного мистецького спрямування (музично-виконавські, театральні, хореографічні, художні тощо) організовуються школами, коледжами, університетами, громадськими організаціями. Залучаються до участі як учні-початківці, так і професійні музиканти, актори, хореографи, адже сама природа художньої творчості спрямована до комунікації. Саме конкурси та фестивалі мистецтв забезпечують можливість талановитій молоді продемонструвати свої творчі досягнення. Фестивально-конкурсний рух, як

соціокультурне явище, набуває все більшої значущості і популярності в освітньому культурно-мистецькому просторі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фестивально-конкурсного руху в Україні неодноразово висвітлювалися в науковій літературі (О. Аксьонов, Б. Бурлаченко, С. Виткалов, Т. Зінська, Я. Ігнатьєва, Н. Менько, А. Підлипський, Т. Стратан-Артишкова, О. Фабрика-Процька, О. Яковлев та інші). Авторами розглянуто поняття і категорії «фестиваль», «конкурс»; окреслено мету і завдання фестивально-конкурсного руху, висвітлено його виховний потенціал. Дослідник С. Виткалов (2016) розглядає фестивально-конкурсний рух як культурний феномен сучасності та важливу складову мистецького простору України. Автор наголошує на естетичному, гносеологічному, рекреаційному значенні сучасних мистецьких конкурсів [3].

Педагоги-дослідники Б. Бурлаченко, О. Фабрика-Процька (2023) аналізують сутність музичних фестивалів та конкурсів у контексті міжнародного спілкування та обміну мистецьким досвідом. Автори досліджують фестивально-конкурсний рух гітарного мистецтва як чинник збереження національної культурної спадщини [2]. Значення та роль фестивально-конкурного руху в контексті популяризації найкращих мистецьких ідеї та технологій у соціокультурному просторі України висвітлюють Т. Зінська [5], Я. Ігнатьєва [6]., Н. Менько [7], А. Підипський [8], О. Яковлев [10] та інші. Втім, незважаючи на значну кількість публікацій та ґрунтовних наукових досліджень з питань фестивально-конкурного руху в Україні, все ще залишається багато проблем та існуючих суперечностей у цій важливій складовій культурно-мистецького простору.

Так, останнім часом фестивально-конкурсний рух став насичуватися заходами, продиктованими переважно комерційними інтересами організаторів (певних ініціативних груп). Досить часто, отримання лауреатських дипломів та кубків учасників затверджується відповідно фінансових умов щодо їх участі. При цьому ігнорується навіть програма та регламент виступів учасників. Такий підхід є ганебним і недопустимим, оскільки він руйнує саму суть і мету мистецьких змагань, що полягає у виявленні та підтримці талантів, а також знецінює копітку працю педагогів з мистецького навчання та художнього розвитку учнів.

Іншою вадою сучасного фестивально-конкурсного руху вважаємо безпідставне прагнення багатьох викладачів забезпечити свій рейтинг накопиченням дипломів учнів – дипломантів мистецьких конкурсів. Такі викладачі, що переймаються власними амбіціями, намагаються демонструвати напрацювання одних і тих самих учнів, мало турбуються про подальший художній розвиток своїх вихованців. Недоліком сучасних мистецьких змагань вважаємо також створення атмосфери жорсткої конкурентності учасників, що може нівелювати бажання учнів займатись мистецтвом, або навіть спричинити нервові розлади.

Вирішення цих та інших питань розвитку фестивально-конкурсного руху потребує широкого обговорення задля віднайдення балансу між організацією змагання і забезпеченням святковості для всіх учасників, для створення необхідних умов щодо обміну досвідом, який сприяє творчому взаємозбагаченню тощо.

Вважаємо важливим етапом розв'язання окреслених проблем – визначення оптимальних функціональних характеристик сучасних мистецьких змагань, конкурсів, що є основою спрямування перспективи розвитку фестивально-конкурсного руху.

Мета статті – дослідити генезу та окреслити функціональні ознаки фестивально-конкурсного руху в сучасному культурно-мистецькому просторі України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо з наукової літератури [1; 4; 9], історія проведення мистецьких конкурсів сягає прадавніх-давен. Ще за часів Стародавньої Греції проводились змагання митців, які включались до Олімпійських ігор. Дослідники [1; 4] стверджують, що важливу традицію проведення серії мистецьких конкурсів було започатковано під час проведення Піфійських ігор в Дельфах, близько 590 років до н.е. Піфійські ігри відрізнялись яскравим культурним та музичним спрямуванням, а мистецькі

конкурси присвячувались Аполлону– одному з олімпійських богів, покровителю музики і мистецтва.

Учасники мистецьких змагань на Олімпійських та Піфійських іграх демонстрували свою майстерність у грі на кіфарі, цитрі, змагалися автори музичних творів, співаки, танцюристи, поети, а також хори та тогочасні театральні колективи. Переможців таких мистецьких конкурсів нагороджували лавровими вінками і називали «лауреатами» (від грецького laureatus – «увінчаний лаврами»). Цей термін зберігся і використовується до сьогодні для відзначення кращих конкурсантів. З тих часів походить і слово «конкурс», що з грецької означає «зіткнення», «зустріч», «змагання».

Численні міфи Античності зберігають образи прославлених музикантів, гру та спів яких приходили слухати самі боги. Так, всім відомі імена Орфея, Аріона, Гіменея, Феба, а також музичні змагання Аполлона з Паном та Марсієм, суперництво муз і сирен тощо. У Римській імперії мистецькі конкурси ставали більш театралізованими і масштабними дійствами, збирали тисячні аудиторії і тривали до 100 днів.

Генеза фестивально-конкурсного руху включає етап сернедньовічних мистецьких вуличних змагань. Згідно історичних даних [1; 9], у добу Середньовіччя широкого розповсюдження набули змагання народних музикантів: трубадурів, труверів, мінезингерів, мейстерзингерів, мімів та інших виконавців, які створювали особливу атмосферу міських свят. То були, переважно, мандрівні актори і музиканти, які в змаганнях за кращу майстерність обмінювались досвідом та поширювали мистецтво в різних прошарках суспільства.

В епоху Відродження (XIV – XVII ст.), завдяки технічному прогресу, з'являлись нові музичні інструменти, які набували популярності серед освіченої знаті. Важливо, що відкривалися музичні школи, а мистецтвом захоплювалися різні верстви населення. Разом з тим, набував нових обертів і мистецький конкурсний рух.

З плином часу стали набувати широкої популярності змагання найвизначніших музикантів у мистецтві імпровізації на різних музичних інструментах: органі, клавесині, згодом фортепіано, скрипці. Так, відомі конкурсні змагання Г. Генделя і Д. Скарлатті (Г. Гендель був визнаний кращим у грі на органі, а Д. Скарлатті – на клавесині), Й. Баха і Л. Маршана (беззаперечна перемога Й. Баха була визнана його суперником) та інших. У музикознавчій літературі знаходимо опис турнірних змагань В. Моцарта і М. Клементі (кін. XVIII ст.). Ф. Ліста і Ф. Шопена (поч. XIX ст.) [4].

Мистецькі конкурси поступово набували все більшої популярності і ставали своєрідним індикатором культурного життя суспільства. З XX століття на теренах України мистецький конкурсний рух розвивався у вигляді масових оглядів художньої самодіяльності, державних звітних концертів (фестивалі народної творчості тощо), які суворо підпорядковувались тогочасній ідеології. З визнанням незалежності України, з 1991 року конкурсно-фестивальний рух набуває значення платформи для популяризації національного мистецтва («Червона рута» м. Чернівці; «Таврійські ігри м. Каховка (з 1992 по 2008 р.); «Kyiv Art Fest» (м. Київ), «Арт-Домінанта» (м. Харків) та інші) для активізації міжнародної співпраці та євроінтеграції у галузі культури.

На зламі тисячоліть в Україні активно розвивається конкурсний рух у галузі академічного мистецтва. Згадаємо Міжнародний музичний конкурс імені Миколи Лисенка (м. Київ); Міжнародний музичний фестиваль «Харківські асамблеї» (м. Харків); Міжнародний конкурс скрипалів Олега Криси (м. Львів); Міжнародний конкурс оперних співаків імені Соломії Крушельницької (м. Львів); Міжнародний конкурс диригентів імені Стефана Турчака (м. Київ); Міжнародний конкурс молодих піаністів імені Володимира Горовиця (м. Київ); Міжнародний конкурс вокалістів імені Бориса Гмирі (м. Київ); Міжнародний конкурс балету імені Сержа Лифаря (м. Київ) та інші. На цих та інших мистецьких змаганнях українські конкурсанти завжди демонстрували високий рівень виконавської майстерності і займали високі призові місця.

Отже, мистецький конкурсний рух, як система організації творчих змагань талановитої молоді та митців, пройшов складні етапи еволюції: від давніх ритуальних свят, спортивних та вуличних змагань – до масштабних соціокультурних подій.

Сьогодні в Україні, незважаючи на складний воєнний час, спостерігається значна активізація фестивально-конкурсного руху. До участі в мистецьких змаганнях прагнуть не лише відомі митці, професійні музиканти, художники, а й учнівська молодь, яка лише навчається в мистецьких школах, студіях. Навіть учні-початківці прагнуть продемонструвати свої перші успіхи у мистецькому житті. Таку можливість забезпечує дітям та юнацтву ціла мережа мистецьких *конкурсів-фестивалів*. І це саме та форма змагань, що відповідає сьогоднішнім потребам художнього розвитку учнів, та цілям мистецької освіти загалом.

Що ж вносить поняття «фестиваль»? Сутність цього терміну – масове святкування, показ досягнень певного виду мистецтва (франц. "festival", від лат. "festivus" – святковий). Тобто, як творчий захід, фестиваль передбачає творчу свободу учасників, доступність, демократичність, а також змогу виявити себе. Поєднання двох складових «конкурс» і «фестиваль» передбачає організацію такої мистецької події, що забезпечує і святковість для всіх учасників, і можливість виявити лауреатів, дипломантів, тобто найбільш яскравих учасників. А разом з тим, дозволяє уникнути негативних викликів, пов'язаних з атмосферою жорсткої «битви» за статус «найкращого».

Отже, синтетичний формат «конкурс-фестиваль» сьогодні є оптимальним і найпоширенішим у культурно-мистецькому просторі України, оскільки передбачає включення конкурсної програми змагань до широкомасштабного культурного дійства із святковими перформансами, авторськими та тематичними виставками, майстер-класами, рекреаційними зонами тощо.

Головним завданням мистецьких фестивалів-конкурсів є пропаганда творчості, залучення якомога більше учасників для популяризації мистецтва, розвиток міжкультурних зв'язків, відродження і збереження національних культурних надбань; надання можливості молодим митцям продемонструвати рівень власної майстерності, познайомитись з досягненнями своїх колег, а також виявити перспективні напрями свого розвитку.

Важливої значущості набуває фестивально-конкурсний рух у сучасній мистецькій освіті. На сьогодні широкої популярності набули мистецькі фестивалі-конкурси в освітніх закладах, зокрема III-IV рівнів акредитації: «Хай пісня скликає друзів» (на базі Чернівецького державного університету імені Юрія Федьковича); «Пролісок», «Як серцю виспівать себе» (на базі факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Українського державного університету імені Михайла Драгоманова); «Сходинки до майстерності» (Академія культури та мистецтв Закарпатської обласної ради в м. Ужгород); «Співограй» (Бердянський національний педагогічний університет) та багато інших. Проаналізувавши їх програмові положення та вимоги, виділяємо такі *функції* сучасного фестивально-конкурсного руху в Україні:

виховна функція передбачає засвоєння соціально-культурних цінностей і норм, дозволяє набути соціальний досвід;

пізнавальна функція забезпечує ознайомлення з новими сторінками художньої культури та мистецтва, з новими технологіями розкриття художніх образів тощо;

презентаційна функція передбачає надання можливостей для розкриття талантів; дозволяє учасникам заявити про себе, презентувати свої творчі здобутки, репертуар тощо;

ідентифікаційна функція реалізується, коли учасник відчуває себе частиною культури свого народу, національну ідентичність;

комунікативна функція виражається у взаємодії учасників, митців; сприяє обміну досвідом; забезпечує створення широкого поля художнього спілкування;

культуротворча функція полягає у стимулюванні культурного розвитку, формування мотивації до створення нових культурних програм, проєктів та ін.;

мобілізаційна функція передбачає виховання вмінь концентрації, зосередженості; формування вольових якостей, артистизму тощо;

рекреаційна і релаксаційна функції пов'язані з святковістю, відновленням життєвої енергії в культурно-мистецькій діяльності.

Окреслені функціональні ознаки сучасних конкурсів-фестивалів свідчать про їхню особливу значущість та подальшу перспективу розвитку в культурно-мистецькому просторі України.

Висновки. Фестивально-конкурсний рух – це комплексне соціокультурне явище, що поєднує оглядові конкурсні змагання та святкові мистецькі заходи (фестивалі, концерти, творчі форуми та ін.) задля популяризації культури, творчості, для обміну досвідом, культурної комунікації. Важливими функціями фестивально-конкурсного руху є виховна, пізнавальна, презентаційна, ідентифікаційна, культуротворча, комунікативна, мобілізаційна, рекреаційна і релаксаційна, що забезпечують реалізацію головної мети мистецької освіти, спрямованої на духовний і творчий розвитку особистості засобами мистецтва.

Активізація мистецького фестивально-конкурсного руху в Україні в надскладний воєнний час свідчить про потужний культурний потенціал нашої нації. Сподіваємось, що мистецьке життя освітить наше суспільство Красою, Любов'ю і Надією, Добром і Справедливістю, зміцнить Віру в Перемогу над злом.

Література:

1. Безклубенко С. Д. Мистецтво: терміни та поняття. Т.2. Київ: НАМУ, 2011. 255 с.
2. Бурлаченко Б., Фабрика-Процька О. Фестивально-конкурсний рух як чинник розвитку гітарної культури України кінця XX – початку XXI ст. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип 45. 2023. С.107-111. https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/646/1082
3. Виткалов С. В. Фестивальний рух як культурний феномен сучасності: аналіз регіонального вектора. *Культура України.* 2016. Вип.52. С.182-190. https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura52/22.pdf
4. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]/ Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. НАН України. Київ, 2024. https://esu.com.ua/search
5. Зінська Т. В. Музичні конкурси та фестивалі в контексті соціокультурного проєктування в Україні кінця XX – початку XXI століття. Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 14-15 квітня 2016 року. м. Київ. С.384-395. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14542/1/T_Zinska_2016_14_04_konf_IM.pdf
6. Ігнатьєва Я. Фестивально-конкурсний рух як засіб виховання музично-естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 24., Т.1. 2020. С.71-75. https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/24/part_1/15.pdf
7. Менько Н. Фестивально-конкурсний рух у проєкції розвитку української культури. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип.45. 2023. С.112-119. DOI: https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.647 https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/647/1084
8. Підлипський А. І., Аксьонов О. Б. Фестивально-конкурсний рух у сфері народно-сценічного танцю крізь призму сучасної мистецтвознавчої думки. *Танцювальні студії* Вип. 5 (1)., 2022. С.68-77. https://www.researchgate.net/publication/362353894_Festivalno-konkursnij_ruh_u_sferi_narodno-scenicnogo_tancu_Ukraini_kriz_prizmu_sucasnoi_mistectvoznavcoi_dumki
9. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Вид.2-ге, перероб. І допов. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2009.352с.
10. Яковлев О. В. Фестивальний рух як чинник інтеграції та збереження національного культурного ландшафту. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 4. 2018. С. 56-60. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.152961

References:

1. Bezklubenko S. D. (2011). Art: terms and concepts. Vol. 2. Kyiv: NAMU. 255 p.
2. Burlachenko B., Fabrika-Protska O. (2023). Festival and competition movement as a factor in the development of guitar culture in Ukraine in the late 20th – early 21st centuries. *Ukrainian culture: past, present, ways of development.* Issue 45. P.107-111.

3. Vytkalov S. V. (2016). Festival movement as a cultural phenomenon of modernity: analysis of the regional vector. *Culture of Ukraine*. Issue 52. P.182-190.
4. Encyclopedia of Modern Ukraine (2024). [Electronic resource]/ Ed.: I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovsky, M. G. Zheleznyak and others. NAS of Ukraine. Kyiv.
5. Zinska T. V. (2016). Music competitions and festivals in the context of socio-cultural planning in Ukraine in the late 20th – early 21st centuries. *Professional art education and artistic culture: challenges of the 21st century.* Materials of the II International Scientific and Practical Conference of April 14-15, 2016. Kyiv. P.384-395.
6. Ignatieva Ya. (2020). Festival and competition movement as a means of educating the musical and aesthetic culture of a future teacher of musical art. *Innovative pedagogy*. Issue 24., Vol. 1. 2020. P. 71-75.
7. Menko N. (2023). Festival and competition movement in the projection of the development of Ukrainian culture. Ukrainian culture: past, present, ways of development. Issue 45. P. 112-119.
8. Pidlipsky A. I., Aksyonov O. B. (2022). Festival and competition movement in the sphere of folk and stage dance through the prism of modern art criticism. Dance Studios Issue 5 (1). P.68-77.
9. Yutsevich Yu. E. (2009). Music. Dictionary-reference. 2nd edition, revised and supplemented. Ternopil: Textbook – Bohdan. 352p.
10. Yakovlev O. V. (2018). Festival movement as a factor of integration and preservation of the national cultural landscape. *Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts* No. 4. 2018. Pp. 56-60.

Liudmyla Pankiv. Festival and competition movement in the cultural and artistic space: genesis and modernity.

The article highlights the essence of the festival-competition movement as a cultural phenomenon and a phenomenon of art education. The stages of the formation and development of art competitions and festivals from ancient ritual holidays and street competitions to large-scale socio-cultural events are considered.

The functional features of the festival and competition movement in the modern cultural and artistic space are determined. The importance of implementing educational, cognitive, presentational, identification, cultural, communicative, mobilizational, recreational and relaxation functions is proven. Educational function involves the assimilation of socio-cultural values and norms, allows you to gain social experience; cognitive function provides familiarization with new pages of artistic culture and art, with new technologies for revealing artistic images, etc.; presentation function provides opportunities for revealing talents; allows participants to declare themselves, present their creative achievements, repertoire, etc.; identification function is realized when the participant feels part of the culture of his people, national identity; communicative function is expressed in the interaction of participants, artists; promotes the exchange of experience; ensures the creation of a wide field of artistic communication; cultural-creative function consists in stimulating cultural development, forming motivation to create new cultural programs, projects, etc.; the mobilization function involves the development of concentration skills, focus; the formation of strong-willed qualities, artistry, etc.; the recreational and relaxation functions are associated with festivity, the restoration of vital energy in cultural and artistic activities.

Today, the festival and competition movement is an important component of the cultural and artistic space. It is a complex socio-cultural phenomenon that combines review competitions and festive artistic events, the main goal of which is the popularization of culture, creativity, exchange of experience, cultural communication.

***Keywords**: art education, cultural and artistic space, European integration, competition, festival, performing arts, artistic traditions, innovations.*